

SPIRITUAL RESISTANCE
DURING THE HOLOCAUST

Source Sheets
Rabbi Efrem Goldberg
reg@brsonline.org

ר'עשן בר'ד, בשו"ת צמח צדק אר"ק הישן סי' י"ט אר"ת, יש לכנף את קרובי של

הנרצח שיצא רודף אחר הרוצח לתעמידו בדין אפילו ברצח עכו"ם.

ועד הנין מקרי גואל וקרוב, אין שיעור לדבר ואפילו אינו מן הקרובים המתאבלין עליו. מכל מקום נראה דאין לחייבו יותר מן הדגיל ליתן לשופטים מליצות ושוחזי, דאין לחייבו קשה הרבה דחיישינן שהקרובים לא ירדפו אחר הרוצח. ונכון שאותן הוצאות מליצה ושוחזי יהנו מתוך הקהל שאם לא יהיו נקמין יהי חיי' דמן של ישראל מליצה ושוחזי יהנו מתוך הקהל הרבה פרנסי הקהל שמעמידים גואלים לרדוף אפילו כשלפעמים יודעים שלא יוכלו לזשוג את הרוצח, כדי שיהיה מפורסם שאין דמן של בני ישראל תפקר, עיי"ש.

וְנִרְאָה שבזמננו אנו יש לשקול את הענין בפלס הזהירות כדי שלא לגרום רדיפות ושנאה על כלל ישראל, אבל דואי שאין לגלות אדישות לדבר

זהו, ויש לעשות הכל לגלות את הרוצחים ששפכו דם ישראל ולהוכיח לעין כל את הוזהם האמתית, כי הלא ידוע שהם שינו את שמם והוזהם כדי שלא יכירום.

וְלֹכַן הוריתי לאיש השואל שלא ישקוט ולא ינוח אלא בכל מאמציו ישתדל לנקום את נקמת משפחתו מהרוצח ולהורידו שאולה ושלא יחסר שום הוצאה כספית וטורח גופני בקשר לזה.

וְאִכֵּן כעבור כמה שבועות בא האיש אלי וסיפר שתצליח למצוא את רוצח משפחתו כשהוא מתחבא בעיר הקרוב למקום המרפא בירששאן, האיש גילה את מחבואו בתוך היער הנ"ל ורק לשם רימוץ יד שהרג אותו ואת בני משפחתו שהתחבאו איתו.

לְאָדָר האיש סיפר לי זאת יעצתי לו שיעזוב את ארץ ליטא כדי שקרובי הרוצח לא ישלחו בו יד ובפרט להנצל מאימת הממשלה שלא הביטה בעין טובה על אלה שעשו דין לעצמם מתוך ההנחה שהמשפט והדין שייכים לממשלה. האיש שמע לקולי וברח מליטא לפולין ואח"כ לישראל כדי שלא יפול בידי הממשלה הרוסית-ליטאית על עשותו ששפטים ברצח משפחתו.

שאלה י"ד

אם יש חיוב להפיש את רוצחי הוריו בכדי לנקום נקמת דמיו השפוך ולהוציא על זה הוצאות כסף

שאלה : אחרי השחרור כשזכינו לצאת מאפליה לאור גדול בא אלי איש אחד (רוצה בעלום שמו) ונפשו בשאלתו, היות שנודע לו

שהוריו אחיו ואחיותיו נהרגו עליו ידי רוצח ליטאי שהיה שומר הבית (ספרדו) בו הייתה דירת משפחתו, וכעת הרוצח הזה מתחבא בעיר מצארימפסל, האם חייב הוא להוציא הוצאות בכדי להפיש אחר הרוצח על פנה לתעמידו לדין ולהענישו בהתאם למעשיו לפי חוקי המדינה למען ישמעו ויראו כל שונאי ישראל ולא יוסיפו עוד לתת חופש לחמת הרוצח המקנן בחתנם לאכול את יעקב כחיתי יער ולחשם את נודהו.

ושאלה זאת נוגעת לרבים, כי לצערנו הרב רבים מהרוצחים הנורמנים ומרעיהם מתעמטם האחרים שעזרו על ידם להרוג ולשחוט אנשים נשים ושף מבני עמנו, הצליחו להמלט ולהתחבא במדינות אחרות בעולם כולו מבלי שיוכאו למשפט על מעשיהם הרעים, מעשי פבח ושוד ושפך דם נקיים ופחוריים ללא רחם על זקן ועולל, בכלם הם שלחו את ידם להכריעם לפבח ולהמיתם בכל מיני מיתות קשות ומשונות ותוך עינויים ויסורים גדולים.

דאם מוטל עלינו לעשות את הכל לגילוי הרוצחים הללו בכדי לנקום נקמת דמיו השפוך ולהוציא על זה הוצאות כסף, או שאין בזה חיוב מפורש, אלא תענין מסור לכל אחד ואחד לעשות כפי אשר יורהו שכלי ולכו.

Seeking Out the Murderer of One's Parents**Question:**

AFTER LIBERATION, A MAN CAME TO ME WITH THE following question: He knew that his parents, his brothers, and his sisters had all been killed by the Lithuanian janitor of the apartment house in which they had lived. He then discovered that this man was living in the city of Mariampol. Was he obligated to spend money and seek out the murderer in order to bring him to justice, so that other haters of Jews would learn a lesson and restrain their murderous instincts against the Jews?

Many people faced this problem. Quite a few of the German murderers, along with their Lithuanian butcher-accomplices, escaped to countries throughout the world and have never been brought to justice. To what degree were we obligated to make efforts to expose those murderers? Were we bound to avenge as much of the bloodshed as possible? Or was one free to do what his heart and mind directed him to do?

Response:

ALTHOUGH THIS MATTER HAD TO BE VIEWED IN careful perspective to avoid creating fresh waves of anti-Semitism, one was certainly not to be apathetic, but to do everything one could to expose the murderers who had shed Jewish blood. We know today that many of them have changed their names and have gone underground in order not to be recognized.

I instructed the man to make every possible effort to avenge the murder of his family. Several weeks later he returned and told me that he had thrown a hand grenade into the janitor's house, killing him. I advised him to leave Lithuania immediately so that the murderer's relatives would not find him, and also because the Lithuanian government did not look kindly upon

Jews who took justice into their own hands. The man followed my advice and left the country.

כדין ברכת הגומל ל שארית פלאיפת דרג רב

(„אקציע“ רי"ל)

שא"ל: ביום מר נסמתי עברה וזעם ומשליח פלאיכים רעים של הצורך הנגרמני ימ"ש, הלא הוא יום י"ג לחודש מרחשון של שנת ה'ש"ב, בעת העברת הפעולה הנדולה „אקציע“ בלע"ז, של חובלת למעלה מעשרת אלפים איש כצאן פבחה לשחיטה ובהם נער וקץ סף וגשים עוללים ויונקים, וכלם הושמדו ונהרגו ככל מיני מיתות, משונות לאחר שיעונו ענווי נוף ויסורי נפש על ידי רכי השבחים האבורים שלא ידעו רחם, וככל זאת לא תורוה עדיין צמאם של הרצוהים השפלים לדם נקיים והפנים מפשע, דם אחינו ואחיותינו תקדושים שנסמרו בידם לעשות בהם כמור בעיניהם, ועוד ידם של הרצוהים היתה נפווה וחמתם לא שככה אלא רצו לעשות כליה עם שארית יעקב להכחידו מנוי כדי שלא יזכר שם ישראל עוד.

נשא"ר: אז כזמן ההוא מהשרידים האומללים שנסארו בחיים כאורים מוצלים מאש וניצלו מפעולת ההשמה הנדולה הזאת של ה„אקציע“ ה"ל, האם מוטלת עליהם החובה לכרד ברכת הגומל על החסדים הטובים שגמל אהם האל, להצילם מפעולת השמה זו, או מכיון שעדיין לא חלפה מעליהם המכנה ונפשם תלויה להם מנגד מאחר שעדיין לא נחלצה מצרה נפשם ויושבים הם כאסורי עני וכרוץ מנורים ומסוגרים בתוך חומות הנישו המוקף מלבד זאת בגדר של חיל מהזושמל, ואין יוצא ואין בא, כי מלבד כל זאת השכיח האויב ככל שערי ומבואי הנישו שומרים מווינים במכונות וייה לשמור את דרך הנישו וכל תקרב אל גדר התיל מיד תיה מומת בידי השומרים, ואם כן לפי זה דינם של השרידים האומללים הללו הוא כדין יושבי בית האסורים שעדיין לא נשעו מסצוקתם ולא נפדו מרדת שחת.

וּלְפִי זה כודאי שאין מוטלת על הניצולים שום חובה לכרד ברכת הגומל כל זמן שהם מסורים עדיין בידי אויבים לעשות בהם כמור בעיניהם וככל עת וכל שעה הם יכולים להחפס ולהסמר למיתת, או דילמא מכיון שסוף כל סוף ניצלו עכשיו ממותה בעוד שאלפים הוצאו להורג חויבים הם בברכת הגומל אף שעדיין ישועתם האמיתית ותצלחם הממשית תיה מהם והלאת.

תַּפְּלֵא לדינא מפל הני"ל דבגדיין יידן אין צריכין לכרד ברכת הגומל לא חלפה מהם עדיין והפורת עדין מונף על ראשם כי נתונים הם עדיין כריי שונאיהם ומנדיהם האוררים להרג ולאבד ולמנה ולחרפה וגם עצם הישיבה בתוך חומות הנישו סכנה כרוכה בה כי מי יודע מה שמחדת בלבם הרע המלא תועבות ומלימות רצח, כי יחכן מאד שהרצוהים האבורים כבר חרצו את דינם של כל הנשארים מפעולת ההשמה הנדולה ה"ל גם הם למיתת ואבדון ומה שהשאירו אותם לעת עמה לפליטה הוא משום שכר הוא דרכם של הרצוהים המתועבים הללו לעשות את מעשיהם קמעה כדי לבלבל את היהודים להרעם ולאבדם על ידי תקוות שוא ומדוהים להזאיב עוד יותר את נפשם.

כִּי מדי פעם בפעם היו מוליכים שולל את יושבי הגיטו בכל מיני שמועות של ישועה והצלה כדי להכניס בלבם תקוה ונסחון שנאמר למשחתת יד וכשהיו מובילים את הכלואים להוציאם להורג היו מפוהים בהם תקוה כי רק מעביירים אותם ממקום למקום כדי שלא יתאמצו למלט את עצמם ולעמוד על נפשם.

כִּי כודאי אין להורות להם שיבכרו ברכת הגומל לאחר פעולת ההשמה הנדולה הני"ל, כי על ידי זה שיבכרו ברכת הגומל יתחילו השרידים האומללים הללו לידמות בנפשם כי אכן פר מר המות וקרובה היא ישועתם לבוא, ובה נסייע לרצוהים האוררים במחמתם השפלה ונקל עליהם את המלאכה הנמכרת של השמה אחינו ואחיותינו ח"ו.

וְכֵן פסקתי למעשה שלא לכרד ברכת הגומל אפילו בלי שם ומלכות, ואפילו אלה שניצלו מכמה וכמה פעולות השמה כאלו, מפל מקום כל זמן שעדיין לא נחלצו מן המצר והם כלואים בתוך חומות הגיטו אף שיש כאן מעין הצלה פורמא מאחר שנסארו בחיים לאחר פעולות „האקציע“ מפל מקום אין זו עדיין הצלה ממשיית שיהא מוטל לכרד על זה ברכת הגומל כמו שבארנו, כי כל זמן שבחוגי משכלת עדיין חרב ומחרדים שורדת אימה הרי נתונים הם עדיין מסכנת מות ואבדון עד אשר קדוש ישראל ירעים קולו ויאמר למשחתת חרף, יחיש פדות לעמו ונתון בצרה ובשביה להוציאם משעבוד לגאולה ומאפלה לאור גדול.

Reciting the HaGomel Blessing

Question:

ON THE TRAGIC 8TH OF MARCHESHVAN 5702—October 29, 1941—more than 10,000 Jews were taken away to be butchered. Almost all of them suffered unusual forms of death after being tortured physically and psychologically by their merciless butchers.

Some of the miserable survivors of the *Akzion* asked me on the 13th of the month whether they were obligated to recite the HaGomel blessing which is said to thank G-d for His mercy in allowing them to survive the purge. On the one hand they had survived an *Akzion* and owed G-d a debt of gratitude; yet on the other hand they were still not out of the Germans' hands; they remained imprisoned within the ghetto walls, surrounded by an electrified barbed wire fence with armed guards ready to utilize their machine guns on anyone who got too close to the barbed wire. Since these survivors were not yet released from their troubles, do we say that they certainly had no obligation to recite the HaGomel blessing? Or do we say that since they were saved from definite death at the same time that thousands were put to death, they are obligated to recite the HaGomel blessing?

Response:

THE SURVIVORS DID NOT HAVE TO RECITE THE HaGomel blessing since they still remained in daily danger of being murdered. The fact that they were living inside the ghetto walls indicated the immense danger they were in, for who knew what the Germans might yet do! It was entirely possible that the cruel murderers were already then determined to butcher all the survivors. The fact that they momentarily were leaving them alone meant nothing. It seemed the habit of those diabolical murderers to eliminate the Jews piecemeal. Part of

their plan was clearly to confuse the Jews, to delude them with false hopes, and thus lead them into even greater despondency.

Even people who managed to survive a number of such *Akzionen*—as long as they were still imprisoned within the ghetto walls and had not yet been liberated—were not to recite this blessing.

ניתוח כדי להסיר המספרים שהרגמנים האחרים שרמנו על זרועי בני אדם

שאלה: אחרי שזיכנו השי"ת לצאת מאפוליה לאור גדול, כשנשכרו מוחות עולמו ונשתחררו מלהיות עבדים לעבדי בישוי ימ"ש, נשאלתי על ידי אשה אחת צעורה לימים וכת טובים מואת המשפחות הנכבדות, היות שהרגמנים האחרים הקנו על זרועה ככתובת קעקע כי כן נהנו לחקוק על זרועותיהם של כלואי המחנות מספר החיים והמתים, מי לחיים ומי למוט, מי בקצו ומי לא בקצו אלא עליו עוד להתענות בעבודת פרך, כי על הכל נהנו הודים האחרים שטשיסמיקה מדויקת, ועכשיו לאחר השחרור כרצונה להעביר על ידי ניתוח פלאסטי את המספר הזה המעלה לפניו את זכרון האומים של הימים הנוראים האלה עת היתה נתונה בידם לשכס ולחסד, והיא חושבת כי כאם המחוק מורועה את המספר האיום הזה, תוכל להסיר מעליה את זכרון מועקת הימים המרים הללו המעכר את רוחה ולא נתן לה מנוח, כי מדי פעם בפעם כשהיא שמה את יענה על הכתובת המתועבת הזאת, מספר הכתלות, נצב לפני עיני רוחה שוב סדוה הזועת שהיא ראתה כמו עיניה כמתנות החסר והשסד, וכפני מרון עוברים לפני עיני רוחה המון הכלואים שהיו אתה שהושמדו שם כסחנה.

דליא שואלת אם מותר לה על פי הדין להעביר מעל זרועה את הכתובת הזאת, אולי על ידי כך תוכל לשכוח את כל הצרה והיגון שעכרו עליה ותמצא מרגוע לפשה המרה.

תשובה: בשי"ע אי"ח סימן שי"א עיקר כ"ז פסק הרמ"א: ואתן עגולים ירוקים שגורה מלכות שכל יהודי ישא אתה מוה כסותו מותר לצאת בתן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת (א"י), ומסיק האור זרוע מפני דחשיב מלביש.

נראה מזה כי דבר שהמלכות הרשעה רוצה לבייש בו את ישראל, כדי שישא חתימת בני ירוק על בגדיו כדי לביישו ולהשפילו בעיני העמים, אפילו הני פסק הרמ"א בשם האור זרוע שמומר לצאת בו בשפה, כי אדרבה זהו כבוד לעם ישראל וחתו מלבוש.

ולפי זה בגדין זידין גם כן הרי הוא המספר הניתן שהרגמנים ימ"ש חקוק על זרועות בני ישראל כאות קלון שישפיל אותם בעיני כל רואם לאומי, כי הללו בעלי המספרים החקוקים על זרועותיהם אינם נחשבים לבני אדם כלהמות נדמו והרשות ניתנה לעשות בהם כרצונם, להוציאם להרג ולשבח כלהמות נמש, לא רק שאין בו במספר כזה כדי להבאיש את רחמנו ולהשפיל את כבודנו, אלא אדרבה, מספר זה לנו לאות כבוד ולהפאת, ולהם, לרצותים המתועבים ימ"ש וזכרם הוא למוכרת עון ולהשאת עולם שלא ניתן לסליחה ולכפרה, על זממם אשר זממו להשמיד גוי קדוש שלא ישאר לו שאר ושאריה, וכל מנמתם היתה שאם אחד מישראל אפילו אם יצלה לברוח מהמחנה ולהמליט על נפשו, של מוצא ירגנו, כי תיכף ומיד יוכר על ידי המנובת הזאת החקוקה בזרועו, כי הוא אחד מירשאל, העם לטוב יופל כגא.

לפי כן בודאי כנובת מבישה זאת, מספר איום זה החקוק בזרועות אלפי האנשים שהיו אי פעם במחנות נהמטר והשמד, משמש לנו לאות כבוד ולזכרון, שפור נכור, את אשר עשה לך עמלק" גרמני זה, וחלילה לנו לשכוח את הדבר הזה ולמחוק מלבנו את כל אשר עוללו לנו הרשעים הללו, חיתי יער ברמות אדם, ורעו של עמלק בני בניו של המן הרשע.

ולדבר כסולה ומנופלת מוטלת עלינו לעת הזאת דוקא לזכור את כל רשעותם ולא להסיה את דעתנו אף רגע מכל הרעה אשר עוללו לנו, כי רואים אנו איר שהם, הגרמנים האחרים ימ"ש אינם חוסכים כל מאמץ, ועושים את הכל כדי להשכיח מהעולם הגדול וזממו את זכרון מעשיהם הרעים, וכעוד שקול דמי אחינו ואחיותינו הקדושים והטהורים צועקים אלינו מן האדמה ודורשים נקם ושלום, משמש את זה החקוק על זרועות כלואי המחנות כאת מאות קורא ומברין: יתע בנינו לעינינו נקמת דם עבדיך השפור, כי דורש דמים אותם זכר, לא שכה צעקת עניים, ולכן, ידין בגוים מלא גוויה, מחך ראש על ארץ רבה, ועם בני ישראל זה העם המושפל ומעונה עוד ירים ראש בין הגוים יפדה ורבה עד מאור, ישנה ופרוך כימי עולם וכשנים קדמוניות.

לראי הם ושלום לאשה הזאת להעביר מורועה המספר הזה, כי בזה היא נוחתת יד לפושעים הגרמנים האחרים, והיא עוזרת להם להשכיח את מעשי הזועה והאומים שעשו לעם ישראל, ויש בזה משום חיזוק לשונאים הללו המתחצפים ומכחשים את הכל כאילו אנו היהודים שמים להם רק עלילות דברים והואה אחרנו מכקשים מהם, אלא אדרבה עליה לשאת את האות הזה בגאה וגאון, ובזכות זה היא תזכה לראות עת נקם ישיב ה' לצריה, כביא"ס.*

100. Removing Numbers Branded by the Germans on Their Victims

Question:

AFTER THE LIBERATION, A YOUNG WOMAN FROM A respected family asked me the following question. The Germans had branded her with a number following their system of assigning numbers to each and every prisoner in their concentration camps. She wanted to have plastic surgery performed to remove this mark which constantly reminded her of the horror of those years. According to halacha, was it permissible to remove the number?

Response:

THE GERMANS BRANDED THESE NUMBERS ON THE arms of Jews as a sign of shame, as though to say that the bearers of these branded numbers are not human beings, but cattle to be brutally beaten, tortured, and slaughtered at will.

Not only should these numbers not denigrate us but, on the contrary, such a number should be viewed as a sign of honor and glory, as a monument to the unforgivable bestiality of those vile murderers. As part of the plot to exterminate the holy seed of Jacob—leaving neither seed nor scion of the Jewish people—the branded numbers guaranteed that if Jews ever escaped from a camp, the imprint on their arm would reveal to everyone that they were Jews and fair game to be killed. This horrifying number is also a sign testifying to German heinousness. G-d forbid that we ever forget what those evil people did to us.

The obligation to recall the entire scope of the Germans' systematic murder of the Jews, not taking our minds off it for even a moment, is today a redoubled obligation. Note how the Germans spare no effort to mislead the world into forgetting the astonishing evils that they perpetrated. So long as the blood of our martyred brothers and sisters cries out to us from the earth and demands vengeance, this sign—branded on the arms of the survivors—serves as a reminder that declares, "Let it be known among the nations before our eyes—the vengeance that You will pay for the blood of Your servants that was shed. For You, the seeker of blood, will recall them, You have not forgotten the cry of the humble." Raise up Your Jewish people, the nation so denigrated and oppressed, raise them up again among the nations as in the past.

I felt that this woman should not, under any circumstances, remove the branded number from her arm, for by doing so she would be fulfilling the wishes of the Germans and abetting their effort to have the Holocaust forgotten, as if we Jews had created a fiction against them. Let her wear the sign with pride!

Women Prostituted by the Germans

Question:

IMMEDIATELY AFTER OUR LIBERATION FROM THE ghetto, a horrifying problem was brought to my attention. It applied not only to the woman who first posed it to me but to a large sisterhood of Jewish women who had suffered abominably during the Holocaust years.

A young woman from a respected family in Kovno came to me with tears gushing down her cheeks. She, like many of her unfortunate sisters, had been captured by the Germans and forced into prostitution. The evildoers had not only made free use of her pure body, but they had also tattooed the words "prostitute for Hitler's soldiers" on her.

After the liberation, she was reunited with her husband, who had also survived. Their children had been killed by the Germans, and they hoped to establish a new family on the basis of Jewish sanctity and purity. But when her husband saw these words tattooed on her body he was extremely upset. He decided they must clarify first whether he was allowed to live with her according to halacha, for if she had even once willingly slept with a German she might be forbidden to her husband.

Response:

I RULED THAT THIS UNFORTUNATE WOMAN AND ALL her sisterhood who were so shamed could return to their husbands and live with them. The only exception would be when the husband is a kohen in which case, even though she had been raped, he would be forbidden to live with her. But where the husband is not a kohen there is absolutely no reason to forbid the woman to her husband. G-d forbid that we speak evil of these Jewish women! On the contrary, it is a mitzvah to publicize the immense reward that they will receive from He Who hears the entreaties of their suffering. He will certainly cure their broken hearts, heal them emotionally, and grant them His blessings. We must prevent any additional suffering by these women, as was the case with those women who endured much pain when their husbands divorced them. Woe unto us that this should have happened in our times!

I ruled that there was no need for this woman to try to have the tattoo obliterated. On the contrary, let her and her sisters preserve their tattoo and regard them *not* as signs of shame, but as signs of honor, pride, and courage—proof of what they suffered for the sanctification of G-d. The inscription the murderers used to defile and shame these pure Jewish women is an honor for them and for our people. We shall yet live to see the corpses and the eternal shame of those evildoers. These inscriptions will constantly remind us of the verse in the Torah of Moshe, "Nations, praise His people! For He will avenge the blood of His servants and return vengeance upon His enemies."